

EVOLUȚIA IDEILOR PRIVIND APARIȚIA PALEOLITICULUI SUPERIOR ÎN ROMÂNIA. UN DEMERS ISTORIOGRAFIC

DE

MARIAN COSAC

Paleoliticul superior din România este privit ca o finalitate evolutivă a unor culturi din paleoliticul mijlociu, culturi cu o evoluție locală reflectată *in situ* și/sau regional. Acest concept al evoluției liniare a fost interpretat și adoptat ca o lege de dezvoltare uniliniară, în care fiecare etapă culturală este reprezentată prin faze cultural-superioare, care, cel puțin la nivel teoretic, derivă unele din altele¹. De altfel, această viziune a fost prezentă și în concepțiile inițiale privind fenomenul neolitizării².

Acest concept se reflectă în mod direct asupra încadrărilor culturale și cronologice ale materialelor arheologice de factură preistorică paleolitică. Astfel, din acest punct de vedere, paleoliticul superior debutează printr-o fază „inferioară”, care prezintă caracteristici culturale mixte paleolitic mijlociu – paleolitic superior și doar procentul superior al tipurilor de unelte caracteristice acestuia din urmă sau doar prezența lor permite detașarea sa de paleoliticul mijlociu; firesc, urmează o etapă „mijlocie” și una „superioară”. Impreciziile aplicabilității acestui sistem evolutiv cu valențe cronologice au fost subliniate de M. Cârciumar³, iar ipotezele sale privind contemporaneitatea unor faze culturale definite ca „inferioare” sau „mijlocii” au fost confirmate de programul de datări C¹⁴ inițiate de K. Honea⁴. Acest fapt reclama, în opinia lui M. Cârciumar, o reevaluare a informației arheologice și, implicit, o revizuire a sistemului utilizat⁵; totuși, acesta a continuat și continuă să fie aplicat materialelor arheologice de factură paleolitică din România.

M. Roska este, după știința noastră, primul arheolog din România care s-a confruntat cu problematica încadrării culturale a unor ansambluri litice paleolitice cu caracteristici culturale mixte, ce prezentau în componența lor utilaje musteriene și aurignaciene. Activitatea sa se plasează în perioada de pionierat a arheologiei paleoliticului din România și astfel se explică influența sistemului culturalist francez, utilizat de Roska în periodizarea paleoliticului superior. Acesta remarca faptul că: „Era paleolitică superioară se începe cu

¹ Pentru exemplificare recomandăm lucrările cu un caracter monografic: M. Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului. Studiu arheologic, Centru de informare și documentare în științele sociale și politice*, București, 1972; Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, Editura Academiei, București, 1978; Al. Păunescu, *Ripiceni Izvor. Paleolitic și mezolitic. Studiu monografic*, Editura Academiei Române, București, 1993. Vezi și M. Cosac, *Le paléolithique supérieur ancien en Roumanie – une nouvelle définition culturelle nécessaire*, *Annales d'Université „Valahia” Târgoviște, Serie d'Archéologie et d'Histoire*, II–III, 2000/2001, Târgoviște, 2001, p. 69.

² În acest sens este relevantă următoarea afirmație care aparține lui D. Berciu: *neoliticul incipient, care mai rămâne încă a fi documentat și pe teritoriul țării noastre, reprezintă etapa protoneoliticului – aceea a neoliticului de început* (D. Berciu, *Etapele de dezvoltare ale neoliticului din România*, în *Istoria României*, Editura Academiei, București, 1960, p. 36). Această ipoteză a fost argumentată de autorul menționat în studiul *Neolitic preceramic în Balcani*, în *SCIV*, IX, I, 1958, p. 91–100 și reluată în *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Editura Academiei, București, 1960, dar C. S. Nicolăescu-Plopșor a demontat-o cu argumente pertinente (vezi *Discuții pe marginea paleoliticului de sfârșit și începuturile neoliticului nostru*, în *SCIV*, X, 1959, p. 221–237).

³ M. Cârciumar, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, Editura Academiei, București, 1980.

⁴ K. Honea, *Chronometry of the Romanian Middle and Upper Paleolithic: implications of Current Radiocarbon Dating results*, în *Dacia*, N. S., XVII, 1–2, 1984, p. 23–39

⁵ M. Cârciumar, *op. cit.*, p. 245.

subepoca culturală aurignaciană. Armele și uneltele mari din piatră cioplite dispar, în locul lor vin unelte de piatră mai mici, cari au servit la lucrarea osului și lemnului. Vârfurile de lance făcute din os încep a juca un rol mare. Pe lângă ele, sculele tot din os sunt rezultatul muncii omului, la a căror lucrare cuțitul și răzătorul de cremene au fost uneltele omului aurignacian”⁶. Definiția enunțată, acceptată de Roska, nu corespundea în totalitate cu caracteristicile ansamblurilor litice recuperate în cursul numeroaselor campanii arheologice din Transilvania, dar cu toate acestea arheologul menționat le atribuia paleoliticului superior⁷. De altfel, rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în peștera Cioclovina aveau să influențeze și să contribuie la nuanțarea conceptului de cultură aurignaciană. În viziunea lui Roska poate fi acceptată existența unei perioade „de tranziție dintre perioada mousteriană și aurignaciană”⁸. Explicația pe care o oferă Roska, în ceea ce privește amestecul de utilaje aurignaciene cu acelea caracteristice Musterianului, este că „Cioclovina cade departe de Europa occidentală și că, datorită acestui fapt, cultura de acolo a cărei faze inferioare de dezvoltare se disting clar și pregnant între ele, aici, în Răsărit, se îmbină până la un anumit grad, descoperirile unei perioade nedeslușindu-se precis din resturile perioadei de cultură ce îi succede. Judecând lucrurile din acest punct de vedere, nu ne vom mira deloc dacă între resturile prin excelență aurignaciene vom da și de răzătoarele în forma unui D, instrumente tipice pentru epoca de tranziție dintre perioada mousteriană și aurignaciană. Instrumentele perioadei aurignaciene, atât după forma lor, cât și după felul de lucrare al lor, aparțin unei alte lumi”⁹.

Putem remarca și faptul că, în concepția lui M. Roska, forma utilajului este un veritabil indicator cultural. În acest sens, el afirma: „Le détermination de ce mobilier préhistorique, son attribution aux différentes sous-époques, résulte aussi bien des caractères de forme que de la technique de fabrication”¹⁰. Acest din urmă criteriu determinativ a fost aplicat de M. Roska în atribuirea culturală acelei *petite feuille de laurier* ce provenea de pe valea Chichirăului¹¹.

N. N. Moroșan a preluat sistemul tripartit aplicat de H. Breuil în periodizarea Aurignacianului, respectiv Aurignacian inferior, mijlociu și superior, și considera că o parte a pieselor recuperate de M. Roska din peștera Cioclovina pot fi atribuite Aurignacianului inferior¹², eventual și în punctul *La Izvor*, de la Ripiceni¹³, dar „La présence de l’Aurignacien moyen, en Roumanie, semble enveloppée du même mystère”¹⁴, cu referire la originea sa.

Ca un exemplu relevant al influenței cercetărilor arheologice din Franța, „Prin prezentarea de noi date asupra paleoliticului superior adăugate deja la cele deja prezentate în anii precedenți, se poate face o mai strânsă legătură între stațiunile acestor regiuni; apoi între acestea și acelea similare din Transilvania; putându-ne extinde chiar până la acelea din Franța – patria preistoriei”¹⁵. Este adevărat că Moroșan considera că originea migraționistă a aurignacianului inferior este doar presupusă, dar poate fi admisă pentru aurignacianul mijlociu¹⁶. De remarcat este următoarea observație: „Si nous tenons compte aussi de l’opinion de H. Breuil sur l’origine africaine de l’Aurignacien, idée émise en 1912 et qui subsiste malgré le temps passé depuis, nous pouvons supposer, à titre d’hypothèse, qu’une des voies de migration de l’Aurignacien, de l’Occident vers l’Orient, a été probablement la vallée du Danube. Suivant cette voie, la migration, plus intense

⁶ M. Roska, *Paleoliticul județului Hunedoara*, în *Publicațiile Muzeului Județului Hunedoara*, 1 (XXIII), 1–2, 1924, Deva, 1925, p. 15.

⁷ Interesantă este o remarcă a lui N. N. Moroșan, care găsea analogii pentru Musterianul de la Cuconești, din Basarabia, în Transilvania, cu toate că în acest spațiu geografic, după N. N. Moroșan, Musterianul *nu prezintă faciesul său caracteristic* (N. N. Moroșan, *Noi contribuții preistorice asupra Basarabiei de nord*, în *A. R. Memoriile Secțiunii Științifice*, Seria III, VI, Mem. 1, 1929, p. 12).

⁸ D. M. Teodorescu, M. Roska, *Cercetări arheologice în Munții Hunedoarei*, în *Publicațiile Comisiunii Monumentelor Istorice. Secțiunea Transilvania*, Cluj, 1923, p. 50.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ M. Roska, *Le Paléolithique inférieur de Transylvanie*, în *Bulletin de la Société des Sciences de Cluj*, III, 1927, p. 73.

¹¹ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique en Roumanie*, în *Dacia*, V–VI, 1935–1936, București, 1938, p. 95.

¹² N. N. Moroșan, *Le Pléistocène et le Paléolithique de la Roumanie de Nord-Est*, în *Anuarul Institutului Geologic*, XIX, 1938, p. 131.

¹³ *Ibidem*, p. 145.

¹⁴ *Ibidem*, p. 131.

¹⁵ N. N. Moroșan, *op. cit.*, 1929, p. 11. Moroșan spera „că cu timpul și în aceste locuri – cu produse sărace la număr însă bogate în valoare, se vor putea întreprinde săpături anologice cu acelea din Franța” (*Ibidem*, p. 14).

¹⁶ *Ibidem*, p. 133.

au cours de l'Aurignacien moyen, aurait poussé quelques tribus sur le Danube inférieur, en Bulgarie et en Dobrogea"¹⁷.

Citările la care am apelat permit acceptarea unei realități, anume că rezultatele cercetărilor arheologice preistorice din spațiul românesc au fost pe deplin racordate de către M. Roska și N. N. Moroșan la informația disponibilă pentru Paleoliticul din vestul Europei, în mod cu totul special la arheologia perioadei paleolitice din Franța. În acest fel se explică și preluarea sistemului de periodizare a paleoliticului superior utilizat de arheologia preistorică franceză, în mod cu totul special a modelului propus de H. Breuil. Interesantă este explicația la care apelează Roska pentru a „justifica” amestecul de utilaje caracteristice paleoliticului mijlociu și paleoliticului superior în cadrul materialului recuperat din peștera Cioclovina, mixtură culturală care nu se regăsea în schema evolutivă postulată de Breuil.

N. N. Moroșan ne oferă o explicație originală: „în preistorie sunt mai frecvente cazurile când în straturile arheologice de la o anumită epocă, se constată unelte din alte epoci anterioare; adesea aceste piese au fost chiar relucrate de acel om, conform noilor sale scopuri și cerințe. Așa, d. ex., în stratul mousterien din stațiunea de La-Izvor (Ripiceni) de pe Prut, am constatat mai multe instrumente de silex, confecționate din unele levalloisiene ce se întâlnesc în prundișurile terasei subjacente depozitului mousterien”¹⁸.

Cel care avea să influențeze în mod decisiv concepțiile privind apariția paleoliticului superior în România, dar, în același timp, și cel care a înființat o adevărată școală a arheologiei paleoliticului din România, a fost C. S. Nicolăescu-Plopșor. Viziunea sa de cercetare este una ferm evoluționistă, care copia, de altfel, modelul clasic francez; în acest sens arheologia paleoliticului din România conservă puternica sa descendență geologică și paleontologică și se apropie foarte mult de științele naturale¹⁹.

Amprenta personalității lui C. S. Nicolăescu-Plopșor a marcat la nivel conceptual studiile și interpretările elevilor săi, M. Bitiri, F. Mogoșanu, Al. Păunescu, V. Boroneanț, L. Roșu și M. Cărciumaru, dar și pe ale discipolilor unora dintre aceștia, de exemplu R. Dobrescu și E. Alexandrescu.

Și despre C. S. Nicolăescu-Plopșor se poate afirma că a fost influențat de modelul culturalist francez, utilizat în periodizarea perioadei paleolitice, dar diferența față de M. Roska și N. N. Moroșan este dată de faptul că în toate studiile sale, primul promovează ipoteza relației directe dintre Musterian și Aurignacian.

Încercând să ordonăm studiile lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, după punctul de vedere exprimat asupra apariției paleoliticului superior în România, se poate observa faptul că, din 1924, anul publicării rezumatului lucrării sale de doctorat, și până în anul 1956, sistemul de periodizare pe care l-a utilizat era în conformitate cu schema evolutivă a paleoliticului francez, aplicată și în spațiul Europei Centrale.

După anul 1956, când F. Prosek a înlocuit termenul de Solutrean, utilizat în clasificarea materialului arheologic din peștera Szeleta, cu acela de „cultură szeletiană”, moment care corespunde în România cu declanșarea cercetărilor arheologice pe valea Bistriței, C. S. Nicolăescu-Plopșor și-a revizuit concepția inițială. El a adoptat punctul de vedere exprimat de Prosek referitor la ipoteza originii Szeletianului în urma transformării Musterianului sub influența Aurignacianului. Ulterior, C. S. Nicolăescu-Plopșor a nuanțat acest concept, considerând că Szeletianul are o origine locală, regională, în Paleoliticul mijlociu din peșterile carpatice²⁰.

În anul 1924, C. S. Nicolăescu-Plopșor susținea la Universitatea din București lucrarea sa de doctorat, care rezuma principalele informații deținute în acel moment despre paleoliticul din România²¹. După cum

¹⁷ *Ibidem*, p. 131–132.

¹⁸ *Idem*, *Evoluția Cercetărilor preistorice-paleolitice din România N. E. și rezultatele obținute*, Tipografia Băncii Centrale Cooperative, Chișinău, 1933, p. 1.

¹⁹ M. Anghelinu, *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2003, p. 193.

²⁰ Într-un studiu publicat împreună cu H. Dumitrescu, consacrat stabilirii unor relații între cronologia preistorică a Cehoslovaciei și României, C. S. Nicolăescu-Plopșor susținea „că, pe cât de neînțelese sunt unele dezacorduri între cercetătorii cehoslovaci, pe atât de izbitoare sunt unele analogii cu cele ce s-au petrecut în aceleași vremuri pe teritoriul țării noastre. Nașterea szeletianului din musterian poate părea un fenomen normal care s-a petrecut pe o arie geografică mult întinsă. În musterianul final al peșterilor noastre de la Baia de Fier, Ohaba-Ponor și Nandru, ca și în musterianul teraselor de la Ripiceni-Izvor și Boinești, apar toporașe de mână bifaciale care preludează bifacialele foliacee szeletiene întâlnite apoi în mediu pur musterian la Nandru-Peștera Spurcată și la Mitoc, și mai târziu în asociere cu tehnica lamelară a aurignacianului inferior la Ceahlău, Saligni, Iosășel și la Mitoc” (C. S. Nicolăescu-Plopșor, H. Dumitrescu, *Cronologia preistorică a Cehoslovaciei*, în *SCIV*, IX, 2, 1958, p. 384).

²¹ VI. Dumitrescu, *Le professeur C. S. Nicolăescu-Plopșor, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”*, II, Craiova, 2000, p. 46.

sublinia L. Roșu, C. S. Nicolăescu-Plopșor a realizat o evaluare critică, la nivelul de informare și înțelegere pe plan internațional al vremii²². Din punctul de vedere al evoluției culturale, Musterianul este succedat de Aurignacian și Solutrean, iar Aurignacianul, în faza sa de debut, este reprezentat de un „aurignacien d’aspect mousterien”²³. Această observație, a relației directe dintre Musterian și Aurignacian, a însoțit toate studiile ulterioare ale lui C. S. Nicolăescu-Plopșor. Ca exemplificare, într-un articol publicat în anul 1956, C. S. Nicolăescu-Plopșor afirma, atunci când făcea referire la Aurignacianul din peștera de la Baia de Fier, că „unele spărturi de cuarțit demonstrează persistența tehnicii musteriene”²⁴, iar în raportul cercetărilor arheologice de la Bicaz, din 1960, din aceeași perspectivă, considera că „paleoliticul superior pe Valea Bistriței începe cu Aurignacianul inferior de la Cetățica I pe care noi, având în vedere îmbinarea lui cu tehnica lamelară, l-am denumit szeletiano-aurignacian (...) Alături de noua tehnică de debitare lamelară în această etapă se menține vechea tehnică așchiară clacto-musteriană”²⁵. Această viziune liniară a apariției paleoliticului superior și implicit a tehnicii de debitaj laminar a fost confirmată, după C. S. Nicolăescu-Plopșor de cercetările de la Mitoc – Malu Galben, rezultatele acestora fiind publicate în 1959. Dar să dăm cuvântul coordonatorului cercetărilor arheologice, C. S. Nicolăescu-Plopșor: „la adâncimea de 10,15 m au apărut trei așchii: una nucleară, pe care se văd negativele desprinderilor așchiere; o așchie sigur obținută prin cioplire și un vârf triunghiular neretușat. Toate se înscriu în tehnica musteriană. Mai sus începe tendința de despicare lamelară, din ce în ce mai precisă, mai evoluată cu cât înaintăm spre partea superioară a depunerilor”²⁶.

În anul 1956, după disputele în urma cărora materialul arheologic din peștera Szeleta, din Ungaria, a fost atribuit unui nou facies cultural din debutul paleoliticului superior, renunțându-se la clasarea sa ca Solutrean, C. S. Nicolăescu-Plopșor a revizuit schema evolutivă a paleoliticului din România. Astfel, după acesta, faza de debut a paleoliticului superior este reprezentată de Szeletian, definit ca un Musterian superior în care formele bifaciale sunt asemănătoare vârfurilor foliacee szeletiene. Acesta era considerat de C. S. Nicolăescu-Plopșor o fază intermediară între Paleoliticul mijlociu și Aurignacian, unde, tehnologic, elementele *Levallois* suntacompaniate de tehnica laminară, iar tipologic, formele crenate și foliacee sunt însoțite de racloare și bifaciale. De altfel, C. S. Nicolăescu-Plopșor a atribuit Szeletianului toate ansamblurile unde au apărut forme bifaciale și/sau foliacee. Firesc, din acest punct de vedere, au fost identificate următoarele etape în evoluția Szeletianului: *mousteropreszeletianul*, *mousteroszeletianul*, *szeletiano-aurignacianul*²⁷.

După anul 1960, anul în care apare primul volum din *Tratatul de „Istoria României”*, volum în care a avut responsabilitatea redactării *Epocii paleolitice*, C. S. Nicolăescu-Plopșor a renunțat la această periodizare a paleoliticului superior. Interesant este și faptul că anterior, în anul 1954, același autor înclina să accepte pentru „cultura aurignaciană” o origine în „stepele siberiene, iar Valea Dunării, cu deschiderea largă a arcului carpatobalcanic, a fost o cale ușoară pentru primele cete aurignaciene, care pătrundeau din Asia spre centrul Europei”²⁸. Este însă imposibil de precizat motivația revenirii în 1960 la ipoteza autohtonismului tradiției culturale aurignaciene. Nu putem să remarcăm decât faptul că, în primul volum din „Istoria României”, această viziune este prezentă și în abordarea celorlalte epoci istorice.

C. S. Nicolăescu-Plopșor remarca: „Aplicând mecanic schema stabilită pentru paleoliticul apusean, în trecut s-a admis și la noi – pentru paleoliticul superior – prezența aceluiași etape de dezvoltare ca și în apusul Europei, și anume aurignacian, solutrean și magdalenian (...) Noile cercetări au schimbat aceste încadrări. Paleoliticul superior din țara noastră reprezintă în linii mari o singură cultură și anume cultura aurignaciană, cu trei faze de dezvoltare: aurignacianul inferior, aurignacianul mijlociu și aurignacianul superior de tip răsăritean”. După autorul citat „Aurignacianul inferior reprezintă trecerea de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior. El mai păstrează unele forme și tehnica de lucru musteriană în obținerea așchiilor și a

²² L. Roșu, *Pe urmele lui C. S. Nicolăescu-Plopșor. Bugiulești, Valea Dârjovului, Craiova, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”*, II, Craiova, 2000, p. 53.

²³ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Le Paléolithique en Roumanie*, în *Dacia*, V–VI, 1935–1936, p. 94.

²⁴ Idem, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R.P.R.*, în *SCIV*, VII, 1–2, 1956, p. 20.

²⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Șantierul arheologic Bicaz*, în *Materiale*, VII, 1960, p. 37–38.

²⁶ C. S. Nicolăescu-Plopșor, N. Zaharia, *Cercetările de la Mitoc*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 17.

²⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Raport preliminar al cercetărilor arheologice din anul 1956*, în *Materiale*, V, 1959, p. 15–44; idem, *Șantierul arheologic Bicaz*, în *Materiale*, VII, 1960, p. 37–48.

²⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, *Probleme de antropologie*, I, 1954, p. 67–68. Ipoteza prezentată a fost pentru prima dată susținută de arheologul citat într-un studiu din 1929, *Cultura șeleană în România*, în *Arhivele Olteniei*, VIII, 45–46, p. 469–473, unde afirma că „Emigrația de origine apuseană, mycochiano-vechi-mousteriană, ce pătrundea în Dacia prin N.V., este dintr-odată stăvilită de puternica invazie asiatică a lui Homo sapiens”.

vârfurilor bifaciale în formă de frunză, fiind caracterizat însă prin noua tehnică de lucru, cea lamelară²⁹. Dar săpăturile de la Ceahlău (reg. Bacău) sunt singurele care au adus lumină în ceea ce privește încadrarea cronologică a aurignacianului inferior din țara noastră (...) un strat de cultură cu unelte de caracter aurignacian inferior, în care au apărut și așchii cioplite în tehnicile mai vechi, clactoniană și musteriană, și vârfuri în formă de frunză³⁰. Din punct de vedere tehnologic, C. S. Nicolăescu-Plopșor constata că „Vechile tradiții tehnice de cioplire, clactoniană levalloisiană și musteriană și tehnica ciopririi bifaciale, se întâlnesc cu noua tehnică de desprindere lamelară. Cu acest amestec neînchegat pornește paleoliticul superior de pe teritoriul țării noastre”³¹.

Acest concept, al filiației directe a paleoliticului superior din paleoliticul mijlociu, nu elimină ipoteza unui aport cultural exterior, după cum constata C. S. Nicolăescu-Plopșor: „Descoperirile de la Iosășel, Ceahlău și Mitoc lasă să se întrevadă că purtătorii acestor culturi nu erau numai urmașii musterienilor din peșteri. Revenirea la tehnica clactoniană, a cărei urmă se pierduse în paleoliticul mijlociu, și apariția bruscă a tehnicii lamelare sunt aporturi noi datorate influențării lente a unor cete de vânători străini de locurile noastre”³². Același cercetător mai nota că: „În aurignacianul mijlociu, prin evoluție, dispar vechile tehnici de cioplire clactoniană, ștergându-se cu desăvârșire și urma tehnicii de cioplire bifacială; primează deplin tehnica lamelară”³³.

Evoluționismul se reflectă și asupra etapizării paleoliticului superior pus în evidență pe valea Bistriței, cu ocazia cercetărilor declanșate de construcția lacului de acumulare de la Bicaz. În lucrarea monografică³⁴, elaborată sub coordonarea lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, paleoliticul superior este reprezentat în faza sa inițială de Aurignacianul inferior, caracterizat de prezența unor tradiții musteriene³⁵, urmat de Aurignacianul mijlociu³⁶. Elementul tipologic care sugerează o relație între paleoliticul mijlociu și Aurignacianul inferior este reprezentat de formele bifaciale, „iar tehnica de obținere a acestora a evoluat fără întrerupere, atât în Aurignacian, cât și în Gravettian”³⁷. Altfel argumentat: „alături de apariția tehnicii noi lamelare și de noi forme de unelte (gratoarele) se păstrează prin tradiție tehnica și formele mai vechi clactoniano-levalloisiano-musteriene, ca și tehnica de cioplire bifacială. Asemenea unelte, a căror producere atestă cele două tehnici menționate, au fost descoperite și în Aurignacianul de la Ripiceni, îndeosebi în nivelul I inferior”³⁸.

Această periodizare a Aurignacianului de pe valea Bistriței, utilizată de C. S. Nicolăescu-Plopșor și colaboratorii săi, respectiv „Aurignacian inferior”, „Aurignacian mijlociu” și „Aurignacian superior de tip răsăritean”, a devenit un sistem de referință, la care au fost raportate toate descoperirile ulterioare din România. Este adevărat că intenția cercetătorului menționat nu a fost aceea de a crea un sistem de referință pentru tot teritoriul României, pentru că această schemă evolutivă era o reflecție a stadiului cercetărilor arheologice de pe valea Bistriței. Această situație a fost deja remarcată de Fl. Mogoșanu pentru periodizarea Gravettianului din România³⁹.

Necesitatea abandonării modelului creat în urma cercetărilor de pe valea Bistriței a fost argumentată și de K. Honea, care remarca „că aceasta se întemeie pe o bază documentară limitată local, atât cât era ea accesibilă și interpretabilă la acea dată. Această schemă, pornind în esență de la studiul tipologic al utilajului, presupunea o evoluție culturală unică, liniară. Având în vedere marea cantitate de informații noi, acumulate în timp, o revizuire a acestui postulat ni se pare a fi absolut necesară”⁴⁰.

²⁹ Idem, *Constituirea și consolidarea comunei primitive. Ginta matriarhală. Epoca pietrei, Istoria României, I*, Editura Academiei, București, 1960, p. 17–18. Particularitatea culturilor paleolitice din România a fost presupusă de arheologul menționat încă din anul 1930, când afirma că „sunt pe deplin încredințat că paleoliticul și mesoliticul, atât al țării noastre, cât și al ținuturilor înconjurătoare, se prezintă nu numai ca industrii puțin diferențiat de culturile corespunzătoare din Apus, dar diferă și ca vechime” (*Cercetările preistorice și cuaternarul, în Arhivele Olteniei, IX*, 47–48, Craiova, 1930, p. 73).

³⁰ *Ibidem*, p. 18.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*, p. 20–21.

³⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Le Paléolithique de Ceahlău*, în *Dacia, N. S.*, X, 1966, p. 5–116.

³⁵ *Ibidem*, p. 16.

³⁶ *Ibidem*, p. 21.

³⁷ *Ibidem*, p. 20–21.

³⁸ C. S. Nicolăescu-Plopșor, Al. Păunescu, Fl. Mogoșanu, *Paleoliticul și epipaleoliticul, Cercetări arheologice și istorice din zona lacului de acumulare Bicaz*, Bibliotheca Memoriae Antiquitatis, XII, Piatra Neamț, 2003, p. 67.

³⁹ Fl. Mogoșanu, *Despre stratigrafia și periodizarea Gravettianului din Moldova*, în *SCIVA*, 37, 3, București, 1986, p. 159–162.

⁴⁰ K. Honea, *Tranziții culturale în paleoliticul superior timpuriu și cronostatigrafia de la Mitoc – Malu Galben (jud. Botoșani)*, în *ArhMold*, XVII, 1994, p. 128.

M. Bitiri a preluat punctul de vedere exprimat de C. S. Nicolăescu-Plopșor asupra apariției paleoliticului superior și remarca faptul că „perfecționarea noii tehnici n-a înlocuit complet vechile metode de cioplire și formele de unelte. În numeroase așezări de la începutul paleoliticului superior și chiar mai târziu, alături de uneltele obținute pe calea desprinderii lamelare, comunitățile primitive au continuat să folosească mult timp așchiile triunghiulare, răzuitoarele largi și vârfurile bifaciale, atât de frecvente în mustertian”⁴¹. Astfel, „în Aurignacianul inferior se renunță în mare parte la formele de unelte musteriene în favoarea tehnicii lamelare, care începe să predomine”. Pentru partea de nord-est a României, M. Bitiri constata faptul că „la baza culturii de tip aurignacian (...) stă cultura musteriano-levalloisiană”, iar în Aurignacianul inferior „formele musteriene continuă să fie prezente, renunțându-se la ele numai în faza mijlocie a dezvoltării acestei culturi. În concluzie, constatăm că pe teritoriul României tehnica lamelară începe să se formeze în mustertianul superior și mai ales în etapa sa finală, socotită de noi ca o fază de trecere de la paleoliticul mijlociu la cel superior”⁴².

Într-un studiu consacrat prezenței utilajelor bifaciale în România, M. Bitiri afirma că în perioada de început a paleoliticului superior „întâlnim așezări cu un inventar combinat, constând din elemente așchiare, bifaciale și lamelare, unele mai arhaice, altele mai perfecționate, în funcție de calitatea materiei prime”⁴³. Autoarea recunoștea și sublinia influența tipului de materie primă utilizată în caracterul utilajului litic și remarca tranșant: „cultura de tip aurignacian, cu tehnica sa lamelară, ai cărei germeni se întâlnesc în mustertian și în sprijinul căreia vin și grupuri aurignaciene din afară, se afirmă încă din prima parte a paleoliticului superior, în detrimentul industriilor combinate cunoscute la sfârșitul paleoliticului mijlociu”⁴⁴.

În 1966, M. Bitiri, în colaborare cu A. Socolan, a publicat o primă sinteză a cercetărilor arheologice din Țara Oașului. Acceptând periodizarea impusă pentru acea vreme de C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Bitiri a atribuit nivelul inferior de la Bicsad „unui mustertian final preszeletian”⁴⁵ ... „musterianul târziu de la Boinești reprezintă o fază de trecere de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior”⁴⁶. Aceste puncte de vedere sunt preluate și nuanțate în lucrarea sa de doctorat, „Paleoliticul în Țara Oașului”, apărută în 1972, unde afirma că „descoperirile mai multor lame, în special în partea superioară a straturilor musteriene (...) arată că aceste elemente specifice paleoliticului superior constituie o evoluție internă a cioplierii pietrei în sânul colectivităților musteriene de la noi și nu o influență din afară”⁴⁷, iar în ceea de-a doua fază de locuire paleolitică din Oaș mai persistă încă, deși în proporții mai reduse, atât formele mai vechi de unelte, cât și tehnica de cioplire în toate aspectele ei, fapt ce ne permite să concludem că mustertianul târziu (aici contemporan cu faza inițială a paleoliticului superior) a constituit baza dezvoltării ulterioare în această zonă”⁴⁸. Bitiri considera că Aurignacianul din România „în evoluția lui păstrează o tradiție puternică din mustertianul carpatic”⁴⁹, adaptând astfel punctul de vedere exprimat de C. S. Nicolăescu-Plopșor asupra apariției Szeletianului, ulterior devenit „Aurignacian inferior”, dar, în același timp, autoarea privește și cu un oarecare scepticism acest concept, pentru că remarca următoarele: „cu toată amploarea cercetărilor arheologice în perioada postbelică, descoperirile paleolitice databile la începutul paleoliticului superior rămân încă puține, ceea ce face încă dificilă aprecierea cu certitudine a originii primei culturi cu caracter lamelar dominant și sugerarea doar cu prudență a autohtonismului ei”⁵⁰. De altfel, „Aurignacianul reprezintă un conglomerat de diferite grupe culturale cu origini diferite, fiecare prezentând, pe lângă elemente comune unui anumit stadiu în evoluția societății și a metodelor de cioplire a pietrei, o serie de caractere specifice, determinate de tradiție și condițiile locale concrete și nu o cultură unitară cu răspândire pe o arie vastă, termenul exprimând orientativ prima etapă în evoluția paleoliticului superior”⁵¹. Acest concept se reflectă și asupra studiilor sale ulterioare. Un exemplu este studiul realizat împreună cu M. Cârciumar, unde se remarcă faptul că este necesară o revizuire a „concepției asupra Musterianului, care pe de o parte nu mai este o cultură unitară, ci un complex cultural, iar pe de altă

⁴¹ M. Bitiri, *Cu privire la începuturile paleoliticului superior în România*, în *SCIV*, XVI, 1965, 1, p. 6.

⁴² *Ibidem*, p. 12–13

⁴³ M. Bitiri, *Considerații asupra prezenței unor forme de unelte bifaciale în așezările paleolitice din România*, în *SCIV*, XVI, 1965, 3, p. 435.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ M. Bitiri, A. Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului*, Baia Mare, 1966, p. 5.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 20

⁴⁷ M. Bitiri, *Paleoliticul în Țara Oașului*, București, 1972, p. 104.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 112.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*, p. 113.

parte nu mai poate fi omologat cu paleoliticul mijlociu. Diversificarea culturală și perfecționarea tipurilor de unelte în fazele lui târzii din stațiunile de lungă durată de pe teritoriul țării noastre dovedesc evoluția internă a unor comunități locale mai vechi, din paleoliticul mijlociu⁵².

Ansamblul litic, care avea să confirme acest concept al filiației între paleoliticul mijlociu și paleoliticul superior a fost pus în evidență de M. Bitiri și M. Cârciumaru la Mitoc Valea Izvorului, definind chiar un facies al paleoliticului superior vechi, respectiv „faciesul de tip Mitoc”. După autorii cercetărilor arheologice, acesta, prin caracteristicile sale, „indică un facies cultural specific zonei Prutului mijlociu cu piese denticulate și cu un procent foarte ridicat de lame. El reprezintă fie faza cea mai târzie de dezvoltare a Musterianului din zonă, fie o nouă cultură care s-a dezvoltat pe baza acestuia la începutul paleoliticului superior⁵³. În această ordine de idei, în regiunea Prutului mijlociu se poate observa „dezvoltarea treptată și transformarea Musterianului cu piese bifaciale din zonă într-o cultură a paleoliticului superior⁵⁴, iar acest „facies cultural specific paleoliticului superior vechi de origine musteriană locală nu are nimic comun cu Aurignacianul⁵⁵. Altfel spus, faciesul de tip Mitoc este „un faciès récemment identifié qui se caractérise par des éléments technotipologiques combinés, des lames et des éclats (47,14%, respectivement 41,72%) nucléus prismatiques unis et bipolaires ayant un haut pourcentage de pièces denticulées et à encoches qui atteignent 61,5%, des outils spécifique au Paléolithique supérieur (grattoirs, burins, percoirs) 17%, pièces foliacées et autres types de pièces taillées bifaciales 7%, un nombre de pointes moustériennes et de raclours plutout atypiques⁵⁶, iar originea sa este în „musterianul local⁵⁷, care face dovada diversificării sale culturale și transformarea sa „într-o industrie specifică de tip paleolitic superior local incipient⁵⁸. Prin coroborarea informației arheologice cu datele despre evoluția climatului a fost pusă în evidență contemporaneitatea a două fenomene: „evoluția internă locală, care a însemnat dezvoltarea comunităților musteriene, cât și migrația sau pătrunderea în unele zone a unor comunități cu industrii lamelare propriu-zise, specifice paleoliticului superior, a căror origine nu a putut fi clarificată⁵⁹. De altfel, M. Bitiri și M. Cârciumaru afirmă că Aurignacianul tipic este absent în spațiul nord-estic al României, el fiind înlocuit de faciesuri de caracter aurignacian, respectiv „complexe aurignacoide izolate⁶⁰.

L. Roșu remarca faptul că „ceea ce a fost considerat solutrean până de curând, de către unii cercetători, sau szeletian de către alții, nu este altceva decât o întârziere, o persistență a unor forme și tehnici de factură musteriană, care coexistă cu aurignacianul. În unele cazuri, așa cum s-a constatat și prin cercetările întreprinse de noi la Ocna Sibiului sau la Cetățica I – Ceahlău, avem de-a face cu o persistență a formelor și tehnicilor musteriene, paralel cu începutul tehnicii de prelucrare lamelară a silixului⁶¹. În accepțiunea lui L. Roșu, nivelul inferior de la Cetățica I – Ceahlău este reprezentativ pentru această situație. Respectivul arheolog afirma că „acolo unde musterianul întârzie (...), materia primă folosită de regulă este cuarțul sau altă rocă locală care impunea o anumită tehnică de cioplire. Astfel se explică (...) împletirea stratigrafică a formelor musteriene cu aurignacianul inferior⁶². De altfel, L. Roșu preciza că unele dintre ipotezele înaintate de C. S. Nicolăescu-Plopșor „au fost confirmate de cercetările ulterioare ale foștilor săi elevi. Așa, spre exemplu, (...) persistența formelor musteriene de-a lungul paleoliticului superior⁶³.

⁵² M. Bitiri, M. Cârciumaru, *Atelierul de la Mitoc – Valea Izvorului și locul lui în cronologia paleoliticului României*, în *SCIVA*, 29, 4, 1978, p. 478.

⁵³ M. Bitiri, M. Cârciumaru, P. Vasilescu, *Paleoliticul de la Mitoc-Valea Izvorului – specificul culturii și mediul natural*, în *Hierasus*, I, 1978, Botoșani, 1979, p. 40.

⁵⁴ M. Bitiri, *Paleoliticul de la Mitoc Valea Izvorului. Probleme privind începutul paleoliticului superior pe teritoriul României*, în *SCIVA*, 38, 3, 1987, p. 221.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ M. Bitiri, M. Cârciumaru, *Le milieu naturel et quelques problèmes concernant le développement du Paléolithique supérieur sur le territoire de la Roumanie, Aurignacien et Gravettien en Europe*, în *Actes de réunions de la 10ème Commission de l’U.I.S.P.P., Cracovie-Nitra-1980, Liège*, 1982, p. 80–81.

⁵⁷ *Idem*, *op. cit.*, 1978, p. 477.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 478.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ M. Bitiri, M. Cârciumaru, *op. cit.*, 1978.

⁶¹ L. Roșu, *Unele aspecte ale paleoliticului superior în România*, în *Revista Muzeelor*, 6, III, 1966, p. 483–484.

⁶² *Idem*, *În legătură cu musterianul întârziat din România*, în *Revista Muzeelor*, 6, IV, 1967, p. 517.

⁶³ *Idem*, *op. cit.*, 2000, p. 57.

Conceptul filiației marchează și studiile lui Al. Păunescu, discipolul lui C. S. Nicolăescu-Plopșor. Exemplificativă este lucrarea publicată în anul 1970, „Evoluția uneltelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României”, din titlul căreia reiese cu claritate modalitatea de abordare a modificărilor culturale înregistrate din paleoliticul inferior și până la culturile din „faza de tranziție spre epoca bronzului”. În ceea ce privește demersul nostru, Al. Păunescu observa că „populații aurignaciene, (...) în prima lor etapă de dezvoltare foloseau încă unelte lucrate în tehnica musteriană. Astfel, inventarul litic aparținând nivelurilor aurignaciene timpurii (I) cuprinde, în afara celorlalte tipuri, și un număr de piese de tip musterian (răzuitoare așchiale, vârfuri Levallois sau musteriene) (...) Astfel de piese s-au găsit, e drept într-un număr mic, și în depunerile aurignaciene II (mijlocii) și III (superioare)”⁶⁴. Într-un alt studiu, din 1980, „Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic până la începutul neoliticului”, caracterizat prin tehnicism și dominat de conceptul liniar și evoluționist⁶⁵, Al. Păunescu afirmă că „în primele lor etape de dezvoltare, grupurile aurignaciene de la noi, cum ar fi cele de la Ceahlău-Cetățica, Ripiceni Izvor, Mitoc – Valea Izvorului, își făureau unelte care, prin forma și tehnica lor de cioplire, amintesc de cele musteriene. Astfel, în inventarul lor întâlnim pe lângă tipurile cunoscute de raclă, piese cu scobitură sau denticulate (lucrate de obicei pe așchii), și unele forme specifice aurignacianului timpuriu și mijlociu cum sunt gratoarele carenate”⁶⁶.

După Al. Păunescu, prezența în cadrul Aurignacianului din Moldova a unui număr ridicat de piese denticulate, cu *encoche*s, raclă și bifaciale, sugerează că originea sa poate fi în faciesul Musterian de tradiție acheuleană, dar, după autorul amintit, această ipoteză nu este sprijinită de situația stratigrafică de la Ripiceni Izvor unde, între „Musterianul de tradiție acheuleană” și „Aurignacianul Ia”, există o depunere de sediment sterilă din punct de vedere arheologic. Păunescu nu exclude ca și alte faciesuri musteriene să fi contribuit la apariția Aurignacianului, cum ar fi Musterianul tipic sau Musterianul denticulat fără forme bifaciale⁶⁷.

În monografia sitului de la Ripiceni Izvor⁶⁸, apărută în anul 1993, Al. Păunescu oferă un exemplu relevant de aplicare a conceptului evoluției liniare, reflectat de această dată *in situ*. Ca proiecție a acestui punct de vedere, toate etapele de locuire neseperate de straturi sterile din punct de vedere arheologic fac obligatoriu parte din aceeași etapă culturală, iar Paleoliticul superior are la originea sa „industriile mai vechi ale paleoliticului mijlociu tardiv”⁶⁹. Ca un exemplu, prezența tehnicii *Levallois* și a cuțitelor *à dos naturel* în nivelul aurignacian Ia „evidențiază persistența unor forme specifice musterianului”⁷⁰, iar aceste caracteristici au valențe cronologice, pentru că „acest tehnocomplex aurignacoid sau aurignacian ar putea reprezenta, în stadiul actual al cercetărilor, etapa cea mai timpurie a paleoliticului superior din zona Ripiceni și, se pare, chiar din teritoriul cuprins între Carpați și Prut”⁷¹. Al. Păunescu considera că Paleoliticul superior timpuriu se caracterizează printr-o „adâncire a procesului de „leptolitizare” caracterizat tehnologic, îndeosebi, prin folosirea tehnicii lamelare (a nucleelor prismatice), precum și prin creșterea și diversitatea tipurilor de burine, gratoare etc.”⁷²

În anul 1998, Al. Păunescu a publicat un prim volum din seria dedicată paleoliticului din România⁷³, respectiv spațiului cuprins între Carpați și Siret. În opinia acestuia, „cea mai veche industrie descoperită în teritoriul discutat este cea atribuită tehnocomplexului aurignacian timpuriu sau inferior⁷⁴, caracterizat de prezența unor tipuri de piese, care prin forma și tehnica (Levallois) de cioplire trădează tradiția musteriană”⁷⁵.

⁶⁴ Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor de piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, Biblioteca de Arheologie XV, Editura Academiei, București, 1970, p. 17–18.

⁶⁵ Pentru aceeași modalitate de abordare a se vedea Al. Păunescu, *Începuturile paleoliticului superior în Moldova*, în *SCIIVA*, 38, 1987, 2, p. 87–100, idem, *Le passage du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur entre les Carpates et le Prut*, în *L'Homme de Néandertal*, 8, *La mutation*, Liège, 1988, p. 133–147.

⁶⁶ Al. Păunescu, *Evoluția istorică pe teritoriul României din paleolitic până la începutul neoliticului*, în *SCIIVA*, 31, 1980, 4, p. 531. Se poate remarca că Al. Păunescu a aplicat în mod unilateral acest concept și asupra difuziunii neoliticului în spațiul României, iar *mezoliticul nu ar reprezenta decât faza finală a unui epipaleolitic care se neolitizează* (*Ibidem*, p. 536).

⁶⁷ Idem, *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, în *L'Anthropologie*, 93, 1, p. 139.

⁶⁸ Idem, *Ripiceni Izvor. Paleolitic și mezolitic*, Studiu monografic, Editura Academiei Române, București, 1993.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 195.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 133.

⁷¹ *Ibidem*, p. 143.

⁷² *Ibidem*; Al. Păunescu, *Ripiceni Izvor. Le Paléolithique et le Mésolithique (Étude monographique)*, în *Préhistoire Européenne*, 1, Liège, 1992, p. 65.

⁷³ Idem, *Paleoliticul și epipaleoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Carpați și Siret. Studiu monografic*, vol. I/1, Editura Satya Sai, București, 1998.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 39.

⁷⁵ *Ibidem*.

Al. Păunescu propune o schemă etapizată în evoluția paleoliticului superior, iar Aurignacianul, în spațiul menționat, are *cinci etape probabile de evoluție*, între acestea existând unele relații genetice. Această schemă evolutivă este preluată și în volumul următor⁷⁶, iar diferența dintre aceste „etape probabile de evoluție” constă în reducerea și chiar dispariția caracteristicilor paleoliticului mijlociu și creșterea numerică a uneltelor de tip paleolitic superior.

Concepția filiației a fost reluată și nuanțată de Al. Păunescu în noul tratat de „Istoria Românilor”, publicat în anul 2001. După acesta, la baza paleoliticului superior „au stat industrii mai vechi ale paleoliticului mijlociu tardiv, cum ar fi (...) cele ale mustermanului denticulat cu forme bifaciale sau cele ale mustermanului zis de tradiție acheuleană, în care piesele cu encoche și denticulate apar într-un procentaj semnificativ, alături de marele număr de racloare și de prezența relativ numeroasă a vârfurilor bifaciale și a bifacialelor de diverse tipuri”⁷⁷. Încercând să evite eventualele confuzii, autorul afirmă că: „am căutat să păstrăm, totuși, pentru tehnocomplexele locale din paleoliticul superior timpuriu, care au evoluat pe teritoriul Moldovei, denumirea de industrii aurignaciene, înțelegând prin acestea industriile în care se observă o adâncire a procesului de „leptolitizare”, caracterizat tehnologic, îndeosebi, prin folosirea tehnicii lamelare (a nucleelor prismatice, piramidale), precum și prin creșterea și diversitatea tipurilor de gratoare, burine etc.”⁷⁸. Am opinia că această caracterizare a fenomenului apariției paleoliticului superior, ca manifestare tipologică și tehnologică, și reflectarea sa în componența ansamblurilor litice, a fost prezentată pentru prima dată în monografia sitului de la Ripiceni Izvor⁷⁹.

Un punct de vedere original a fost exprimat de Fl. Mogoșanu în anul 1978, când a fost publicată o a doua sinteză regională din seria ce se dorea să cuprindă paleoliticul din România, dedicată de această dată celui din Banat. Chiar dacă conceptul utilizat de Fl. Mogoșanu este preluat de la C. S. Nicolăescu-Plopșor, originalitatea sa rezidă în faptul că „Aurignacianul inferior”, care reprezenta în toate studiile arheologice române prima fază a paleoliticului superior, este înlocuit de *paleoliticul superior cuarțitic* sau *paleoliticul cuarțitic*, situație valabilă, din acest punct de vedere, în regiunea Banatului și a peșterilor carpatice. Conceptul este prezentat de Fl. Mogoșanu în primul raport al cercetărilor arheologice din peștera Hoților: „Aceste descoperiri (se referă la Românești-Dumbrăvița și Tincova) ne-au îndreptățit să afirmăm că în această parte a țării există o supraviețuire a unor culturi cuarțitice care își au rădăcinile în mustermanul peșterilor noastre”⁸⁰. În lucrarea cu caracter monografic, „Paleoliticul din Banat”, Fl. Mogoșanu considera că paleoliticul cuarțitic din Peștera Hoților „reprezintă saltul cel mai important de trecere de la paleoliticul mijlociu la cel superior sau, mai precis, de trecere de la vremurile paleoliticului mijlociu (stadiul Würm I și interstadiul Würm I-II) la cele ale paleoliticului superior (Würm II)”⁸¹. După autorul menționat: „aproape peste tot s-a constatat stratigrafic o prelungire a acestei culturi, care inițial pornește din stadiul Würm I, până în depunerile ultimului interstadiu (complexul interstadial Ohaba) întâlnindu-se la Baia de Fier și Nandru, cu elemente tipice paleoliticului superior”⁸² (...) această cultură evoluează paralel față de aurignacianul local, până în pragul holocenului (...), dând naștere culturii Schela Cladovei”⁸³, deci nu are relații genetice cu Aurignacianul din spațiul Banatului. Mogoșanu constata „că este vorba de o ipoteză ... Nu cumva instrumentele de cuarțit au fost utilizate întâmplător, pentru un anumit travaliu de reprezentanții unei culturi bine definite, mai ales dacă ținem seama de faptul că această rocă (cuarțitul) – spre deosebire de silex – se găsește mult mai ușor peste tot”⁸⁴.

Dintr-o viziune asemănătoare, Fl. Mogoșanu abordează și prezentarea paleoliticului superior din nord-estul Moldovei, unde faciesul „aurignacian moldovean ... are un inventar cu totul original. Alături de unelte caracteristice aurignacianului (gratoare înalte, lame aurignaciene etc.), apar și piese bifaciale. Cu toate implicațiile de ordin antropologic și cultural privind trecerea de la paleoliticul mijlociu la cel superior (trecere de la industria mustermană a Neandertalului (?) la aceea a lui Homo Sapiens), nu putem să nu facem constatarea

⁷⁶ Idem, *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Moldovei cuprins între Siret și Prut*, vol.I/2, Editura Satya Sai, București, 1999, p. 26.

⁷⁷ Idem, *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul României*, în M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe, (coord.) *Istoria Românilor*, I, Editura Enciclopedică, București, 2001, p. 87.

⁷⁸ *Ibidem*.

⁷⁹ Al. Păunescu, *Ripiceni Izvor. Paleolitic și mezolitic*, Studiu monografic, Editura Academiei Române, București, 1993.

⁸⁰ Fl. Mogoșanu, *Rezultatele ultimelor săpături arheologice privind paleoliticul din peștera Hoților de la Băile Herculane*, în *SCIVA*, 22, 1971, 1, p. 13–14.

⁸¹ Idem, *Paleoliticul din Banat*, Editura Academiei, București, 1978, p. 131.

⁸² *Ibidem*, p. 131–132.

⁸³ *Ibidem*, p. 138.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 132.

că acest facies aurignacian păstrează în utilajul său elemente (tehnice și tipologice) provenind din musterianul local de tranziție acheuleană⁸⁵.

Fl. Mogoșanu menționează faptul că stadiul actual al cercetărilor arheologice indică existența unui „facies timpuriu aurignacian cu unele tipuri specifice de unelte care sugerează începuturile paleoliticului superior”⁸⁶, facies ce poate fi definit ca „Aurignacian incipient”, iar „Aurignacianul mijlociu” se identifică cu „Aurignacianul tipic”, deci corespunde definiției enunțate anterior.

Se poate susține faptul că Fl. Mogoșanu a adaptat conceptul de „Aurignacian” la particularitatea spațiului geografic al României, iar diversitatea acestuia explică, după arheologul menționat, apariția unor „aspecte regionale aurignaciene”. Mogoșanu, influențat de rezultatele cercetărilor din Banat, afirmă că, în Paleoliticul superior, „le processus de différenciation régionale des cultures paléolithiques s'accroissent et il se forme des zones culturelles distinctes qui dépendent – ainsi que nous l'avons déjà souligné – des grandes aires culturelles du voisinage”⁸⁷. Ca un prim exemplu, în Moldova, Aurignacianul este prezent prin două faciesuri distincte; primul dintre acestea „marque la limite orientale de l'aurignacien moyen d'Europe centrale; il présente certaines analogies avec l'aurignacien II d'Istalosko, ainsi qu'avec celui du nord-ouest de la Roumanie. Le second faciès est plus intéressant, car en dehors des outils spécifiques de l'Aurignacien (grattoirs carénés, grattoirs sur bot de lame, lames aurignaciennes, burins plus nombreux et plus variés), on y trouve associées quelques bifaces, outils dérivés – il faut bien l'admettre, quelles qu'en soient les implications de nature anthropologique – du moustérien local de tradition acheuléenne”⁸⁸. Interesant este că Fl. Mogoșanu afirmă că între prima etapă a paleoliticului superior, definită ca de caracter „aurignacoid” și cu o origine locală, ca și Aurignacianul propriu-zis și Gravettian nu există relații genetice, pentru că acestea au o origine alogenă. De fapt, paleoliticul superior este reprezentat în sensul definirii sale doar de Aurignacianul mijlociu și de Gravettian⁸⁹.

Ipoteza existenței unor relații directe între tradiția culturală reprezentată de „paleoliticul cuarțitic” și cultura Schela Cladovei a fost preluată și nuanțată de V. Boroneanț⁹⁰.

După anul 1970, prin aportul palinologiei, respectiv prin studiile lui M. Cârțumaru, are loc o creștere semnificativă a informațiilor privind evoluția paleoclimatului din Pleistocenul superior pe teritoriul României. Prin crearea unei scheme privind evoluția regională a climatului⁹¹ etapele ocupaționale din siturile din care au fost prelevate mostre pentru analiza polinică au putut fi raportate la un sistem cronologic european general acceptat, dar această posibilitate a oferit informații privind contemporaneitatea diferitelor faze culturale paleolitice. M. Cârțumaru constată existența unei contemporaneități a paleoliticului mijlociu din peșterile carpatice cu primele manifestări ale paleoliticului superior pe valea Bistriței și a Prutului mijlociu, dar, subliniem, de fapt cu ceea ce a fost interpretat în acel moment ca „Aurignacian inferior” și „Aurignacian mijlociu”. Din punct de vedere climatic, această perioadă de coexistență a paleoliticului mijlociu cu paleoliticul superior se plasează într-un climat de tip interstadial, respectiv complexul interstadial Ohaba, „când s-au produs profunde transformări ale mediului care au determinat probabil anumite modificări în economia comunităților paleolitice”⁹². Remarcând existența acestei contemporaneități, M. Cârțumaru afirmă că „este necesar să se încerce a se observa în ce măsură există diferențieri între tipologia materialului între aceste straturi de cultură care, din punct de vedere cronologic, se încadrează în „perioada de desfășurare a musterianului” și acele niveluri de cultură desfășurate în „perioada de coexistență a paleoliticului mijlociu și paleoliticului superior”⁹³, dar se impune „une réévaluation typologique des matériaux des grottes de Carpates et le détachement des complexes moustériens authentiques, qui représentent à vrai-dire le Paléolithique moyen

⁸⁵ *Ibidem*, p. 117.

⁸⁶ Fl. Mogoșanu, *Aurignacian*, C. Preda (coord.), *Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României*, I, A-C, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 143.

⁸⁷ Fl. Mogoșanu, *Paléolithique et épipaléolithique*; Vl. Dumitrescu, Al. Bolomey, Fl. Mogoșanu, *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 40.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 43.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 42.

⁹⁰ V. Boroneanț, *Paléolithique supérieur et Epipaléolithique dans la zone des Portes de Fer*, Editura Silex, București, 2000, p. 213.

⁹¹ M. Cârțumaru, *Mediul geografic în pleistocenul superior și culturile paleolitice din România*, Editura Academiei, București, 1980.

⁹² *Ibidem*, p. 243.

⁹³ *Ibidem*, p. 245.

des complexes tardif, attribués à présent au Moustérien supérieur prolongé⁹⁴, pentru că „niveaux supérieurs des grottes carpatiques, contemporains du complexe interstadaire Ohaba et du stade glaciaire ayant précédé celui-là, constituent une période de transition vers le Paléolithique supérieur que l'on peu qualifier comme un faciès carpatique⁹⁵. Argumentul individualizării acestui faciès este același utilizat și în cazul *faciesului de tip Mitoc*, respectiv combinarea elementelor laminare cu așchii și bifaciale, cât și poziția sa cronologică tranzitorie între Paleoliticul mijlociu și Paleoliticul superior, alături de o exploatare, în principal, a rocilor locale⁹⁶.

M. Cârciumarul mai observa și faptul că „între diferitele culturi paleolitice din România nu există limite cronologice nete, ci perioade de tranziție derulate de-a lungul unor etape destul de lungi, în timpul cărora (...) paleoliticul mijlociu din anumite zone a coexistat cu paleoliticul superior⁹⁷. După același autor: „pour comprendre la période de transition Paléolithique moyen/Paléolithique supérieur en Roumanie, le faciès de type „Mitoc” est également important. Il est caractérisé par des ensembles techno/typologique à lames et à éclats; des outils spécifiques au Paléolithique supérieur: grattoirs, burins, perçoirs; des pièces foliacées et d'autres types de pièces bifaciales; enfin, un certain nombre de pointes moustériennes et de racloirs outôt atypiques⁹⁸.

Într-o lucrare recentă⁹⁹, M. Cârciumarul aduce în discuție posibilitatea existenței unei „perioade de tranziție între Paleoliticul mijlociu și Paleoliticul superior în România, caracterizată de elemente specifice culturii musteriene (racloare și piese cioplite bifacial), alături de altele proprii paleoliticului superior (nuclee prismatice, gratoare etc.) (...) apariția pieselor aurignaciene ne îndeamnă să credem că ne aflăm nu în perioada de desfășurare a paleoliticului mijlociu, ci într-o fază de tranziție în care își făcuseră apariția și elementele specifice paleoliticului superior¹⁰⁰.

V. Chirica sublinia faptul că în regiunea Prutului mijlociu, la Mitoc – Valea Izvorului și la Ripiceni Izvor, este observabilă evoluția Aurignacianului din Musterian¹⁰¹. Arheologul menționat, coordonator al săpăturilor de la Mitoc – Malu Galben, afirma că ansamblul litic aurignacian de la Malu Galben reprezintă „une tradition plus ancienne: rabots et racloirs, à côté de quelques grattoirs carénés et burins.”¹⁰² V. Chirica considera că Musterianul final cu forme bifaciale, care evoluează din grottele carpatice aparține unui Aurignacian precoce¹⁰³, remarcând faptul că, în aceste cazuri, materia primă utilizată a impus o notă de accentuat arhaism¹⁰⁴, realitate care creează dificultăți în încadrarea sa culturală. După V. Chirica, din punct de vedere arheologic, în faza de debut a paleoliticului superior sunt prezente două fenomene, respectiv apariția utilajului de tip paleolitic superior în mediul musterian, și persistența tehnicii și tipologiei musteriene în prima fază evolutivă a Aurignacianului¹⁰⁵. Din acest punct de vedere, etapa de locuire de la Ripiceni-Izvor, atribuită

⁹⁴ M. Cârciumarul, *Paléoenvironnements et chronostratigraphie du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie*, în *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistorique et Protohistorique, Bratislava, 1–7 septembre 1991*, Bratislava, 1993, p. 227.

⁹⁵ Idem, *Le Paléolithique moyen dans le grottes des Carpates Méridionales*, în *Actes du colloque international*, Liège, 28 avril – 3 mai 1997, *Préhistoire d'Anatolie*, ERAUL 85, Liège, 1998, p. 66.

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ M. Cârciumarul, *op. cit.*, 1980, p. 247–248.

⁹⁸ Idem, *La transition du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur en Roumanie: contexte paléoclimatique et chronologique*, în *Actes du colloque: „Les premières découvertes de Paléolithique à Miskolc et la question des industries à pièces foliacées de l'Europe centrale dans leur cadre chronologique paléoécologique, paléontologique”*, 10 au 15 septembre 1991, *Miskolc (Hongrie), PALEO, Supplément*, 1, 1995, p. 102.

⁹⁹ Idem, *Paleoliticul, epipaleoliticul și mezoliticul lumii*, Editura Enciclopedică, 2005.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 83.

¹⁰¹ V. Chirica, *Unele probleme privind paleoliticul superior la est de Carpați*, în *Hierasus*, V, 1983, Botoșani, 1983, p. 23.

¹⁰² V. Chirica, *Les pièces bifaciales et la transition du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur en Roumanie*, în *Actes du colloque: „Les premières découvertes de Paléolithique à Miskolc et la question des industries à pièces foliacées de l'Europe centrale dans leur cadre chronologique paléoécologique, paléontologique”*, 10 au 15 septembre 1991, *Miskolc (Hongrie), PALEO, Supplément*, 1, 1995, p. 107.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 109.

¹⁰⁴ Idem, *Unele observații cu privire la începuturile paleoliticului superior în zona Prutului mijlociu*, în *ArhMold*, XII, 1988, p. 22.

¹⁰⁵ Idem, *La genèse et l'évolution des cultures du Paléolithique supérieur dans la zone du Prut Moyen d'après les recherches récentes, La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, B.A.I. II, Iași, 1987, p. 28.

de Al. Păunescu Aurignacianului, prin prezența tradițiilor musteriene, poate aparține unei grupe a paleoliticului superior derivată dintr-un mustertian tipic¹⁰⁶.

Acestea erau, la un moment dat, ipotezele înaintate de V. Chirica asupra apariției paleoliticului superior, în mod special în regiunea Prutului mijlociu, dar cercetările ulterioare din situl de la Malu Galben au impus modificarea acestei imagini create asupra apariției paleoliticului superior, sau cel puțin o nuanțare a sa, în regiunea menționată. Astfel, un studiu publicat de autorul citat în colaborare cu M. Otte¹⁰⁷, consacrat unui nivel ocupațional atribuit unui Aurignacian tipic și datat anterior 30.000 B.P., a evidențiat caracteristicile sale comune cu faza timpurie a Aurignacianului din Europa Centrală, unde se presupune că este și originea sa¹⁰⁸. Ulterior acestei lucrări, V. Chirica, I. Borziac și N. Chetradu¹⁰⁹ au introdus noțiunea de *Paléolithique supérieur ancien* pentru spațiul dintre Nistru și Tisa, dar acceptând în continuare ipoteza evoluției Aurignacianului dintr-un facies cultural al paleoliticului mijlociu. V. Chirica considera că Aurignacianul de la Malu Galben reprezintă, în această ordine de idei, „o a doua fază etnică a paleoliticului superior vechi din regiunea Prutului mijlociu”¹¹⁰. Demn de menționat este faptul că arheologul citat afirmă (anterior publicării studiului elaborat împreună cu M. Otte) că pe teritoriul României, Aurignacianul apare într-o fază târzie, contemporană sau chiar ulterioară primelor locuiri gravettiene de la Mitoc – Malu Galben¹¹¹, iar originea acestuia din urmă poate fi în chiar Aurignacianul din această așezare¹¹².

Interesant este că ipoteza evoluției liniare marchează la nivel conceptual abordarea apariției paleoliticului superior în studiile consacrate spațiului cuprins între Carpați și Nistru. În acest sens, este relevantă următoarea afirmație: „le plus ancien Aurignacien de la zone a évolué à partir du Moustérien de type Sînca”¹¹³.

În anul 2001 V. Chirica a publicat rezultatele cercetărilor arheologice de la Mitoc – Malu Galben¹¹⁴ și a încercat, fapt rezultat chiar din subtitlul lucrării, să raporteze informația referitoare la apariția paleoliticului superior în spațiul românesc la aceea disponibilă pentru situl menționat. V. Chirica a preluat conceptul de *Paléolithique supérieur ancien*, dar, consideră el, acesta este, după unii cercetători români, sinonim cu Aurignacianul. El propune, pentru a evita eventualele confuzii în definirea ansamblurilor litice caracterizate de prezența unui amestec tehnic și tipologic între paleoliticul mijlociu și Aurignacian, utilizarea sintagmei „paleolitic superior vechi sau aurignacian de tip Mitoc – Malu Galben, de tip Mitoc – Valea Izvorului, de tip Ripiceni Izvor (niv. Ia, Ib, IIA, IIB), de tip Cetățica I (niv. I) etc.”¹¹⁵.

E. Alexandrescu oferă un exemplu de aplicare în practică a modelului evoluționist și liniar, fapt reflectat în interpretarea stratigrafiei culturale din situl Giurgiu – Malu Roșu. În cazul acestuia el discută de existența a două faze principale de locuire, respectiv *Aurignacian II* și *Aurignacian I*, acesta din urmă divizat în trei etape: *Aurignacian Ic*, *Aurignacian Ib* și *Aurignacian Ia*. De remarcat este faptul că pentru Aurignacianul tardiv din acest sit el menține în continuare sintagma de *Paléolithique supérieur ancien*¹¹⁶.

Un studiu interesant a oferit în ultima perioadă de timp R. Dobrescu, aflat, la nivel conceptual, în ceea ce privește periodizarea paleoliticului superior din Țara Oașului, sub influența Mariei Bitiri. În fapt, analiza tipologică întreprinsă de R. Dobrescu asupra ansamblurilor litice aurignaciene nu face decât să nuanțeze caracteristicile lor particulare, deja evidențiate de M. Bitiri. Dobrescu amintește în continuare de un „Aurignacian

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 28.

¹⁰⁷ M. Otte, V. Chirica, *Atelier Aurignacien à Mitoc Malu Galben (Moldavie roumanie)*, *Préhistoire Européene*, 3, Liège, 1993, p. 55–66.

¹⁰⁸ V. Chirica, I. Borziac, N. Chetradu, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, Editura Helios, Iași, 1996, p. 91.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 93.

¹¹¹ V. Chirica, *Arheologia Cuaternarului*, în A. Saraiman, V. Chirica (coord.), *Cuaternarul pe teritoriul României*, Editura Helios, Iași, 1999, p. 225.

¹¹² I. Borziac, V. Chirica, *Considérations concernant le Gravettien de l'espace compris entre le Dniestr et les Carpates*, *Préhistoire Européenne*, 14, 1999, p. 75.

¹¹³ I. Borziac, V. Chirica, M. Wanli, *Considérations concernant le Moustérien sur l'espace compris entre le Dniestr et les Carpates*, J. Zihão, T. Aubry, A. F. Carvalho (eds.), *Les premiers hommes modernes de la Péninsule Ibérique*, în *Actes du Colloque de la Commission VIII de l'UISPP, Trabalhos de Arqueologia*, 17, Lisbon, 2001, p. 42.

¹¹⁴ V. Chirica, *Gisements paléolithiques de Mitoc. Le Paléolithique supérieur de Roumanie à la lumière des découvertes de Mitoc*, Editura Helios, Iași, 2001.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 111.

¹¹⁶ E. Alexandrescu, S. Bălescu, A. Tuffreau, *Nouvelles données chronologiques et typologiques sur le Paléolithique supérieur ancien de la Plaine roumaine du Danube: le gisement de Giurgiu – Malu Roșu*, în *L'Anthropologie*, 108, p. 407–423.

inferior”, un „Aurignacian mijlociu” și un „Aurignacian mijlociu de terasă”, dar în ceea ce privește originea acestuia, ca și Bitiri, de altfel, presupune o eventuală evoluție a Musterianului tardiv din regiune, dar lasă deschisă și ipoteza unui aport exterior¹¹⁷.

O situație aparte ocupă, din punctul nostru de vedere, în ceea ce privește adoptarea și adaptarea noțiunii de „cultură aurignaciană”, Kenneth Honea, cel care a inițiat un amplu program de datare absolută a diferitelor etape ocupaționale din siturile paleolitice din România. Honea afirma că: „Termenii de tehnocomplex „aurignacian” și „gravettian oriental” (...) se referă la expresii locale și regionale ale celor mai răspândite manifestări ale paleoliticului superior european. (...) Fiecare dintre ele se caracterizează printr-un ansamblu particular de unelte de bază, care în timp a cunoscut o evoluție tehnologică și tipologică. Producția uneltelor și modul lor de utilizare erau, probabil, dependente de factorii determinanți ai mediului ambiant, de modelul de subzistență și locuire, în ultimă instanță de nevoia supraviețuirii și de strategia folosită pentru a răspunde acestei necesități”¹¹⁸. Influența factorilor de mediu asupra caracteristicilor utilajelor a fost remarcat pentru prima dată în arheologia paleoliticului din România de către M. Cârciumar¹¹⁹, iar K. Honea încearcă să explice în acest mod diversitatea în componență a ansamblurilor litice din paleoliticul superior, precum și eventuala contemporaneitate a ceea ce a fost definit ca „Aurignacian inferior”, „Aurignacian mijlociu”, precum și cu cele mai timpurii manifestări ale Gravettianului. După cum remarcă Honea „ni se pare improbabil ca diferitele lor expresii regionale în zonele montane, submontane și de câmpie să fie exact comparabile între ele. Sub influența factorilor amintiți, este evident că utilajul și alte aspecte ale culturii materiale erau adaptate la particularitățile locale de mediu”¹²⁰.

Conceptul filiației a fost utilizat și în studiile generale consacrate istoriei Daciei preromane. Ca un exemplu relevant, Vl. Dumitrescu opina că *trecerea de la paleoliticul mijlociu la paleoliticul superior nu a fost bruscă, deoarece în România supraviețuiesc faciesuri musteriene întârziate până în paleoliticul superior*¹²¹, dar inexistența unor straturi sterile între diferitele straturi și niveluri de cultură se poate datora și unor factori naturali¹²². Se poate constata că arheologul menționat prelua ipotezele emise de F. Mogoșanu¹²³.

Toate punctele de vedere prezentate au în comun faptul că ele abordează apariția paleoliticului superior dintr-un punct de vedere unilateral, dar, conștient sau nu, modelul utilizat este acela al lui G. Laplace, *la théorie du synthétype*¹²⁴. Această viziune este prezentă în toate studiile lui C. S. Nicolăescu-Plopșor și ale discipolilor săi. Cu toate acestea, putem remarca faptul că, în mod practic, paradoxal, caracterizarea ansamblurilor litice de factură paleolitică are la bază metoda inițiată de F. Bordes pentru clasificarea faciesurilor musteriene¹²⁵, dar adaptată pentru paleoliticul superior de D. de Sonneville-Bordes și J. Perrot¹²⁶. Ea a fost adoptată în România doar după dispariția lui C. S. Nicolăescu-Plopșor¹²⁷, pentru că acesta ignora obiectivul inovației

¹¹⁷ R. Dobrescu, *Présence de l'Aurignacien du Nord-Ouest de la Roumanie*, în *Actes des congrès nationaux historiques et scientifiques, 121e Nice, 1996, Échanges et diffusion dans la Préhistoire méditerranéenne*, Paris, 2003, p. 51–63.

¹¹⁸ K. Honea, *op. cit.*, 1994, p. 125.

¹¹⁹ M. Cârciumar, *op. cit.*, 1980, p. 243. După acesta transformările de mediu „au determinat probabil anumite modificări în economia comunităților paleolitice ... omul paleolitic fiind obligat acum să urmărească un anumit tip de vânat aflat la rândul său în continuă deplasare spre nord sau regiunile montane în căutarea unor condiții climatice care să îi permită să supraviețuiască” (*ibidem*, p. 243–244).

¹²⁰ K. Honea, *op. cit.*, 1994, p. 127.

¹²¹ Vl. Dumitrescu, *Epoca paleolitică și epoca epipaleolitică*; Vl. Dumitrescu, Al. Vulpe, în *Dacia înainte de Dromihete*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 11.

¹²² *Ibidem*, p. 12.

¹²³ Fl. Mogoșanu, *op. cit.*, 1983, p. 41–41.

¹²⁴ G. Laplace, *Recherches sur l'origine et l'évolution des complexes leptolithiques. Les problèmes des Périgordiens I et II et l'hypothèse du synthétype aurignaco-gravettien*, în *Quaternaria*, V, 1962, p. 153–240.

¹²⁵ F. Bordes, *Essai de classification des industries „moustériennes”*, în *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 7–8, 1953, p. 457–466.

¹²⁶ D. de Sonneville-Bordes, J. Perrot, *Essai d'adaptation des méthodes statistique au Paléolithique supérieur. Premiers résultats*, în *Bulletin de la Société Préhistorique Française*, 5–6, 1953, p. 323–333.

¹²⁷ C. S. Nicolăescu-Plopșor afirma următoarele: *arheologii apuseni au rămas la preocupări tipologice, care i-au dus la rezultate uneori ilariante. (...) au născocit un complicat sistem matematic de rezolvare a diferitelor faciesuri ale complexului mousterio-levallouisiano-tayacian, după raportul statistic al felului de cioplire și tipologia pieselor descoperite (...) Înarmați cu asemenea metode pseudoștiințifice, știința apuseană va bijbii în întunericul cifrelor, graficelor, fără a putea ajunge vreodată la un rezultat științific pozitiv, întrucât nu este vorba despre stabilirea unor indici biometrici, pe specii vii cu caractere constante și transmisibile. Lito-tipologia apuseană cade, întrucât materia primă mai fină sau mai grosolană din care se lucrează piesa, mâna cioplitorului, mai dibace sau mai stângace, necesitățile deosebitelor condiții de viață ale oamenilor acelor vremi, sunt atâtea necunoscute care nu se lasă ușor*

introdusă de F. Bordes, respectiv standardizarea lexicului, menită a ușura comparația dintre diferitele industrii paleolitice¹²⁸.

Se poate remarca faptul că, în esența sa, conceptul privind apariția paleoliticului superior este evoluționist de sorginte G. Laplace, iar polemicile privind apariția acestuia pe teritoriul României se rezumă la o viziune culturalistă, care elimină factorii biologici din discuție. În același timp, este observabil faptul că, cea mai mare parte a arheologilor români pun semn de egalitate între debutul paleoliticului superior și Aurignacian, utilizând sistemul de periodizare inițiat de H. Breuil¹²⁹ încă din 1906, respectiv Aurignacian inferior, Aurignacian mijlociu și Aurignacian superior. Prima fază a Aurignacianului a fost identificată de Breuil cu ansamblul litic chatelperronian, deci se prezenta ca o mixtură culturală, dar care nu reprezenta trecerea de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior, pentru că, după același cercetător, existența unei industrii cu caractere mixte nu poate însemna o transformare graduală, ci doar o influență din exterior asupra tehnologiei musteriene. Extrapolând, C. S. Nicolăescu-Plopșor și discipolii săi, în opoziție față de viziunea lui H. Breuil, notau prezența unui „outillage moustérien dégénéré influencé par le contact avec des tribus plus franchement caractérisées comme aurignaciennes”¹³⁰, mixturile culturale demonstrând cu claritate originea paleoliticului superior în Paleoliticul mijlociu.

La aceste observații am adăuga-o și pe aceea a lui F. Bordes: „La typologie des auteurs roumains étant incertaine, il est souvent difficile, d’après un texte confus et des figures insuffisantes, de savoir ce qu’il en est”¹³¹.

Se poate remarca faptul că utilizarea la modul general în literatura de specialitate a termenului „Aurignacian” are o conotație precisă, pentru a indica un comportament cultural omogen, respectiv utilaje litice și pe materiale dure de origine animală, chiar cu rol de fosile directoare, dar arheologii români au utilizat această denumire pentru a prezenta și materialele arheologice de factură mixtă, cu unelte și tehnologie caracteristice atât paleoliticului mijlociu, cât și paleoliticului superior.

În istoriografia din România, consacrată apariției Aurignacianului și a utilajului caracteristic acestuia, cel care a introdus pentru prima dată conceptul de etapă culturală intermediară între Paleoliticul mijlociu și Paleoliticul superior a fost C. S. Nicolăescu-Plopșor. Acesta a adoptat denumirea de Szeletian, fază caracterizată de prezența elementelor *Levallois*acompaniate de tehnica laminară, precum și de apariția formelor crenate și foliacee sau bifaciale, însoțite de raclare. Ulterior, așa cum precizăm, din aceeași perspectivă a definit și alte etape intermediare: „mousteropreszeletianul”, „mousteroszeletianul”, „szeletianoaurignacianul”.

Putem constata faptul că această concepție a lui C. S. Nicolăescu-Plopșor, privind existența unei etape culturale de tranziție între Paleoliticul mijlociu și Aurignacian, definită ca Szeletian, iar printr-o simplă schimbare ulterioară de denumire transformată în Aurignacian inferior, a marcat toate studiile ulterioare consacrate acestei probleme.

M. Bitiri considera că „aurignacianul reprezintă un conglomerat de diferite grupe culturale cu origini diferite, fiecare prezentând, pe lângă elemente comune unui anumit stadiu în evoluția societății și a metodelor de cioplire a pietrei, o serie de caractere specifice, determinate de tradiție și condițiile locale concrete, și nu o cultură unitară cu răspândire pe o arie vastă, termenul exprimând orientativ prima etapă în evoluția paleoliticului superior”¹³². Autoarea citată explica în acest fel absența aurignacianului, în sensul european al conceptului, de pe teritoriul României.

Al. Păunescu a încercat să adapteze conceptul de „cultură aurignaciană” la realitatea arheologică relevată de situl Ripiceni Izvor. În monografia arheologică dedicată acestuia afirma că: „am căutat să păstrăm, totuși, pentru tehnocomplexele locale din paleoliticul superior timpuriu, care au evoluat în teritoriul dintre Carpați și Prut, denumirea de industrii aurignaciene, înțelegând prin acest termen industriile în care se observă, pe lângă tipurile de unelte cunoscute încă din paleoliticul mijlociu, o adâncire a procesului de „leptolitizare”, caracterizat tehnologic, îndeosebi prin folosirea tehnicii lamelare (a nucleelor prismatice, piramidale), precum și prin creșterea și diversitatea tipurilor de gratoare, burine etc.”¹³³.

prinse în cleștele formulelor propuse. După această metodă savantă, putem stabili indici pentru coada sapelor și chiar indici pentru determinarea științei apusene (C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, în *Probleme de antropologie*, I, 1954, p. 70–71).

¹²⁸ M. Anghelinu, *op. cit.*, p. 194.

¹²⁹ H. Breuil, *L'évolution des idées relatives a «L'Aurignacien», Aurignac et l'Aurignacien. Centenaire des fouilles d'Edouart Lartet*, în *Bulletin de la Société Méridionale de Spéléologie et de Protohistoire*, VI à IX, 1956–1959, 1963, p. 38.

¹³⁰ J. P. Rigaud, *Le Paléolithique supérieur de Henri Breuil*, în *La vie préhistorique*, Editura Faton, Dijon, 1989, p. 22.

¹³¹ F. Bordes, *Leçons sur le Paléolithique. Paléolithique en Europe*, 2, Paris, 2002, p. 369.

¹³² M. Bitiri, *op. cit.*, p. 113.

¹³³ Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 195.

O altă tendință a fost renunțarea la identitatea dintre Paleoliticul superior și Aurignacian și crearea de *faciesuri regionale*, respectiv *facies de tip Mitoc* (la M. Bitiri și M. Cârciumaru), *facies carpatic* (la M. Cârciumaru), de creare a unor ansambluri culturale regionale de caracter sau nu aurignacian (la V. Chirica), sau de schimbare a unor încadrări culturale, doar prin apelarea la argumentul cronologic, de altfel remarcat de C. S. Nicolăescu-Plopșor și confirmat de M. Cârciumaru, iar în mod practic, *paleoliticul mijlociu tardiv* din peșterile carpatice a devenit *aurignacian precoce* în studiile lui V. Chirica.

L'ÉVOLUTION DES IDÉES CONCERNANT L'APPARITION DU PALÉOLITHIQUE SUPÉRIEUR EN ROUMANIE. UNE DÉMARCHE HISTORIOGRAPHIQUE

RÉSUMÉ

En Roumanie, on a souvent attribué au Paléolithique supérieur la signification d'une finalité évolutive des cultures appartenant au Paléolithique moyen et ayant une évolution locale, évidente au niveau régional ou même *en situ*. Ce concept a influencé directement les considérations sur la chronologie et les interprétations culturelles du matériel archéologique paléolithique et par conséquent, la division tripartite du Paléolithique supérieur (étapes inférieure, moyenne et finale), dans laquelle l'étape du début est définie par des traits culturels mixtes et par le pourcentage accru des outils caractéristiques au Paléolithique supérieur ou simplement par leur présence.

Il est évident que l'hypothèse avancée par C. S. Nicolăescu-Plopșor sur l'existence d'une étape de transition du Paléolithique moyen à l'Aurignacien, nommée Szeletien, ou, plus tard, Aurignacien inférieur, a largement influencé toutes les études portant sur l'apparition du Paléolithique supérieur en Roumanie.

En effet, le concept sur l'apparition du Paléolithique supérieur en Roumanie est largement évolutionniste en suivant le modèle Laplace. Les polémiques des archéologues roumains sur ce sujet témoignent d'une vision culturaliste, manquant les facteurs biologiques, dans laquelle le début du Paléolithique supérieur coïncide avec l'Aurignacien (inférieur, moyen, supérieur), périodisé après le système proposé par Henri Breuil en 1906.

Si pour l'abbé Breuil la première étape aurignacienne signifiait la mixture culturelle chatelpéronienne, résultat d'une influence extérieure, agissant sur le Moustérien, pour C. S. Nicolăescu-Plopșor et ses disciples le Paléolithique supérieur ne faisait que continuer le Paléolithique moyen, en présentant „outillage moustérien dégénéré influencé par le contact avec des tribus plus franchement caractérisées comme aurignaciennes”, de sorte que le terme d'Aurignacien comprenne non seulement les industries à fossiles directs lithiques ou en matières dures animales, mais aussi les industries mixtes, avec des outils et de la technologie appartenant tant au Paléolithique moyen, qu'au Paléolithique supérieur.